

Áron szerelme

Sinkó Ervin

Áron felütötte fejét, és gondolkodva szedte ráncba homlokát.

— Achilles? Brizeis? — s a hangja, melyen az idegen neveket utánam mondta, az emberé volt, akit kijózanított mámorából a hirtelen emlékezés valami hétköznapi gondra. Ez a reflexszerűen feltámadt lelkiismeret, ez a fajta naiv elkomolyodás egy pillanatra egészen a régi, utoljára hosszú évekket ezelőtt látott Aront állította elé. — Képtelen vagyok eligazodni a klasszikus hitregék világában. Pedig Marxnál s még Leninnél is sűrűn akad az ember hitregei célzásokra. Sztalinnál kevésbé, de még nála is előfordul. Egy ízben például a II. Internacionálé Augiasz-istállójának kitakarításáról beszélt. Ez utóbbit már értem, de úgy lát-szik, arról végleg lemondhatok, hogy a klasszikus műveltség hiányát valaha is egészen pótolni tudjam, bár Engels az Anti-Dühringben kifejezetten elengedhetetlennek tartja — s a tompa sóhaj-tásból, amit ez a megállapítása belőle ki-váltott, azt hihette volna az ember, hogy ez a gond minden más bánatát kiszorította.

— Ne álljunk — szólt azonban, hogy tekintete a nagy vasúti villanyórára esett, s megint belémkarolt. Hangja már újból azzal a fátyolos árnyalattal

csendült, s a feje is megint, mintegy önsúlya alatt, előrehajlott. — Menjünk, járjunk fel-alá. Mit mondtál? Értem, a homéroszi eposz... Nem változtat a tényen, hogy mi nem élünk se az antik hitregék, se Homérosz idejében és föltétlenül helyesebb volna, ha az ember, különösen egy pártmunkás, mint én, nem Achillesre emlékeztetne, hanem kizárólag feladataira összpontosítaná figyelmét. Épp ez az... Hiába tudom, hogy nem szabadna ilyen mellékes, privát ügyekkel ennyit foglalkozni. Muszáj. Azért muszáj, mert a kárnak nincs esze. Mert az értelem úgy meg tud állni, mint egy óra, melynek eltörlik a rugója. Egyébként, hidd el, nem volt szándékom egész éjszakádat, sőt még e reggeli órákat is elrabolni tőled, s mikor elhatároztam, hogy beszélek veled, csak azt akartam elmondani, hogy mi történt velem, mikor Liza is megérkezett utánam Párizsba. Csak nem tudtam ezzel kezdeni. A kapitalizmusról lehet értekezni anélkül, hogy az ember az öskommunista gazdasági rendszert is szóvátegye. Az ember, az élő ember azonban valami más, ha nem csalódom, itt feltétlenül vissza kell menni a múltba. Nem azért, mert a múlt út a jelen megértéséhez. Élő embernél nincs is múlt, hanem

minden oly sűrűn nyüzsgő jelen, hogy el se fér... Igen, el se fér! Nekem legalábbis néha úgy rémlik. Ez a feleség. Vajon lesz-e egyszer a pszichológia olyan egzat tudomány, mint a meglepetéseket kizáró matematika, vagy hogy az ember a saját lelki mechanizmusában olyan tudományos biztossággal tájékozódik, mint ahogy a marxizmus módszerével keresztüllát társadalmi szerkezeteken és társadalmi összefüggéseken? Lehetséges-e ez, mit gondolsz, lesz-e majd, s mikor?

— Ha majd a halál meghal — előbb aligha — feleltem, mert ebben az esetben a tudományhívó Aron, úgy látzott, csakugyan válaszra várva intézte hozzám kérdését.

— Csakugyan azt hiszed, hogy a pszichologia sose lesz ilyen értelemben praktikus tudomány? — állt meg lassan Aron, s azzal a vállató naiv komolysággal nézett rám, amelyet csak gyermek szemében látni, mikor a felnőttet mindentudóval téveszti össze. Csaiódottan siklott le rólam tekintete, s már megint a messzeségbe nézett.

— Liza végre megjött, és nemcsak magát, Párizst is meghozta nekem, mert vele együtt, nemcsak magamnak, hanem neki is nézhettem. Különös, de igazán úgy van, hogy aki üres, abba nem fér bele semmi. Kell az életed bizonyos telítettségének érzése ahhoz, hogy egyáltalán befogadóképes légy. A kövek, a legszebb kövek se voltak már egyhangú emlékeztetői annak, hogy ő nincs itt. A világ már nem merült el egy mindent elnyelő hiányérzés feneketlen nihilitésében. Most lett Párizs nekem is Párizsom. Akkor már elkezdődött a nyári évszak, és szemelláthatóan, nap nap után néptelenedett a város. Néptelenedett és csendesedett, mert gépkocsik is részt vesznek a nagy exodusban. Nap nap után a hőségtől süppedő aszfalton hosszú órákat gyalogoltunk, hogy birtokba vegyük utcáit, műemlékeit, parkjait és azt, amit ez esetben jogosan a város lelkének lehet nevezni. Ebben a évszakban valóban úgy érezheti az ember, még a legszegényebb ördög is, hogy egy birodalom hódítója. S ha máskor is mosolygó méltósággal kedves itt a nép, ebben az évszakban mintha egy különleges intim szolidaritás teremne azok között, akik nem mentek *à la campagne*, akiket szegénységük akadályoz, hogy hűtlenek legyenek az ürességtől visszhangzó városhoz. Vagy talán, mint ahogy mi is, mások, is inkább ráérnek ebben az évszakban. És utcán, kávéház teraszán, metrón, autóbuszon,

parkokban, sőt forgalmas utca közepén is, mindenütt csókolózni látsz. Mintha ebben az évszakban még szabadabbnak éreznék magukat, vagy tán hogy kárpótolják egymást az elérhetetlen tengerért és a hegyek megfizethetetlen búséért, még több a csókos pár, s mintha még többet, még fáradhatatlanabban csókolóznának, mint máskor. Csak menjenek a nyaralók, azok, akik maradnak, Párizsból a vakáció városát teremtik maguknak. Mint a fürdőző Zsuzsannát a vénék, ebben az évszakban meztelensége egész káprázatában lesheted meg Párizst. Mint fiatal lányok évezredekkel ezelőtt készült szobrai, ez a nagy öreg város elmúlhatatlan ifjúságról beszél, ifjúságot lélegzik — mondta Aron s olyan távolba néző szemmel, mintha nem ugyanebben a Párizsban, hanem valami reménytelenül magányos szirtzen állna, és egy rég elsüllyedt, hajdani Párizs levegőjét, színeit, fényes árnyait idézné fojtott, időnként majdhogy nem suttógóvá csukló hangon. S egyszerre, megint azzal az átmenet nélküli, eruptív hirtelenséggel, mintha magát is meglepné, mintha őrá is rátámadt volna a kérdés:

— Mondd, te hogy eszméltél rá, hogy öregszel?

— Egész biztosan éppúgy, mint te, Aron, éppúgy, mint mindenki — feleltem, s mosolygynom kellett heves várakozásán. — Az emberi élet leg-hosszabb és szubjektív szempontból legtartalmasabb szakasza a gyermekkor, személyiségünk kialakulásának legdöntőbb élményei ezekre az évekre, mondhatnám századokra esnek, mert legteltebben, leglassabban akkor múlik az idő. Legnehezebb, épp azért, mert olyan végtelen ideig ahhoz szoktunk, hogy a felnőttek nem mi vagyunk, legnehezebb hozzászokni ahhoz a gondolathoz, hogy egyszerre mi is úgy mozogjunk, beszéljünk, éljünk, mint a felnőttek. A többi aztán már állandóan fokozódó sebességgel magától adódik. Először leszoktatnak a „mint”-ről, már nem érezzük magunkat gyermek-létünk perspektívájából olyanoknak, mint a felnőttek, hanem kezdünk hozzászokni, hogy azok vagyunk, s mielőtt még egészen sikerülne megszoknunk, észrevesszük első öszülő hajszálainkat, és mint valami meglepő pilkantériát konstatáljuk, hogy olyanok vagyunk, mint az öregedők, és aztán hihetetlenül gyorsan megint eltűnik az „olyan” és a „mint” csodálkozása, és egyszerűen vagyunk,

vágyunk öregek... Nincs ennél egyszerűbb, drága Aron!

— Egyszerű, mint egy haslövés. A fények mindig egyszerűek — nevetett fel Aron. — A komplikáció csak a nyomukban következik. Epp ebben az ifjú Párizsban, épp nem sokkal Liza érkezése után ért az első éjszaka, mikor, míg Liza aludt mellettem behúzott térdekkel, összetett kezére fektetett, álmában árnyéktalanul gyermekivé enyhülő arcával, én álmatlanul meredve a lámpa fényébe, magamban számolni kezdtem éveinket, komolyan utána számoltam, komolyan előre számláltam, hogy meddig tarthat még, míg az öregség csak közeledő ellenség s nem beváltott fenyegetés lesz. Egyike volt ez legfurcsább éjszakáimnak. Úgy számoltam megdöbbenve az éveket, mint az éhes ember utolsó pénzcskékét számlálja a kocsmá ajtaja előtt: mire futja még belőle? És az éhség olyan volt, mint valami pánik, melynek erejétől kivert a hideg és a forróság egyszerre. Egy pillanatig haboztam, ne költsem-e fel Lizát, mert valami olyan érzésem volt, nem szabad hagynom, hogy így gondtalanul aludjon, fel kellene ráznom, hogy meneküljünk, azonnal, futva, lélekszakadva. Kómi-kus, mi? De ezzel még nem ért véget ez az ördögös éjszaka.

Aron kis szünetet tartott.

— Spanyolországban láttam. Ha valaki megsebesült, az orvosok első dolga volt utána nézni, hogy bent maradt-e vagy nem a golyó, mert — mint mondták — általában veszedelmesebb, ha bentmarad a testen. Ez világos, könnyen felfogható, ugye? Ellenben, mondd, mit gondoljon az ember olyan sebesülésről, melyet az ember, akit ér, észre se vesz, és évek, hosszú évek után egyszerre csak heves fájdalomra ébred? Azt akarom ezzel mondani, hogy sejtelnem se volt róla, legkevesbé se gondoltam, hogy csak egy karcolás is ért, mikor Liza hosszú évek előtt — megint egyszer rettenetesen örültem rövid különválás után a viszontlátásnak — tréfás-boldogan kérdezte, miért ragaszkodom én annyira épp őhozá. Akkor mondta nekem azt a kamaszkorról s a feleségről, akivel is befejeztem tapasztalataim. S hogy hátha nem is tudom, mi a szerelem. Akkor velem nevettem, a boldogságtól, hogy újra látom, érezhetem, és a szavak csak nevetése muzsikáját jelentették s azt, hogy szeme a nevetéstől nedves és még csillogóbb lett.

És hosszú, kettőnk közös életével dúsan telt évek után, szinte geológiai ré-

tegek alatt a mélyben, valami fájni, lüktetni kezd. Mint húsban az idegen test, úgy akadtak fenn ott bent valahol, eddig észrevétlenül a súlytalanul elhangzó szavak. S mint ahogy alig tizenhároméves fejjel Eszter könyvének pár mondatánál, úgy álltam meg most, elakadt lélegzettel Liza pár szavánál. Csakhogy már nem tizenhárom éves fejjel, hanem közelebb a negyvenhez, mint a harminchoz.

Eddig éltem anélkül, hogy tudtam volna a sebemről, de ettől az éjszakától kezdve többé nem felejtettem el. Mint ahogy akkor először ültem az ágyban, noha mellette s mégis egyedül, s úgy meredtem rá, mintha gyermekien megenyhült arcáról, mint idegen jelirásból, szöveget kellene kiolvasnom — úgy van neki is egy számomra mindörökre átláthatatlan, nem rám tartozó, velem soha meg nem osztható első, legelső öröme. Ismerem-e, egyáltalán ismerem-e őt?

Kimondhatatlan az, hogy milyen egyedül tud lenni az ember, s néha elég ehhez egy rászakadó gondolat!

— Nézegetted-e te is a könyveket az Odéon árkádjai alatt? — kérdezte egyszerre csak élénken, szinte vidáman, mint aki végre s csak most talál rá a melódiára, mely után már régóta kutat, mint aki eddig mást se tett, mint ez után kutatott emlékezetében. — Nyáron, különösen nyáron, jó ottan. Mikor már a Szajna-parti könyvtársok színes polcai is koporsókká váltak leeresztett födellükkel, komor lakatjukkal s még a *Quartier latin* könyvesboltjai is csak cégtáblájukat hagyták szabadon a néző szemének, mint valami elmúlt élet sírfeliratát, az Odéon árkádjai alatt kellemesen enyhített melegben tovább is hívogatóan burjánzott a könyvek kitaró élete. Látod, eléggé érthető, hogy lévén szállodánktól — mely akkor is a *Hotel des Étrangers* volt — alig pár percre, ez évszakban mindennapos látogatói letünk az Odéon árkádjainak.

— Bármily mozgalmas legyen is egy élet — folytatta Aron —, vannak bizonyos emberek, akikkel sose jutna eszünkbe szóba állni, bizonyos fajta lakások, amikbe sose fogjuk lábunkat betenni. Van ezer és százezer olyan könyv, melyet soha meg nem vennénk, semmiféle könyvtárban soha olvasásra nem kérnénk, és épp ezek azok a könyvek, amiket előszeretettel vettem kézbe, tíz vagy két percre, hála annak a párizsi szokásnak, mely megengedi, hogy az ember kedvére barangoljon a könyvesbolt polcai közt. Úgy voltam

az efféle össze-visszaolvasással, mint gyerekkoromban a rejtélyes idegenek házával, mikor mindig szerettem volna nagyra nőni, mint egy tűzoltólétra, hogy bepillantassak megfoghatatlan életük rejtekeibe — szobáikba. És most ki se kellett nyújtóznom, itt sorakozott előttem, tekintetemre várva, számtalan ablak. Még annak is megvolt a varázsa, hogy a fölívágtalan könyveket csak szétnyíló lapjaik között szabad olvasni; mint egy ismeretség a villamoson két megálló közt, mely után az az érzés marad benned: ha folytatása lenne, tán barátok lehetnétek. Rengeteg rossz könyvet is ismertem meg, és arról is volna sok mesélivalóm, mert ha a rossz könyvek főképpen a belletrisztikában sajnos legtöbbször összetévesztésig hasonlítanak egymáshoz, akad köztük sok olyan, mely gyámoltalanságában szinte megható. De ami a legfőbb élvezet volt, hogy amint Liza vagy én valami zsákmányra találtunk, mindjárt a helyszínen siettünk egymáshoz, hogy a másik is élvezze. Néha épp ezért ott a könyvek között valami olyan izgalomba kerültünk, mely hasonlított ahhoz a szenvedélyes feszültséghez, amit egy művében az egyébként sajnálatosan reakciós gróf Tolsztoj Leó mesterien ecsetel a vadászoknál. Mindezeknek előrebocsátása után ma már meg kell vallanom, lehetségesnek tartom, hogy ami engem illet, nap nap után azért is jártam épp oda, mert tán kezdettől fogva kellemes volt nekem annak a fiatal leánynak a jelenléte, aki sajátosság magányosságban, lélekszerű nesztelenséggel itt az árkádok alatt nem annyira az elárúsító, mint inkább a könyvek őreinek szerepében, sokáig úgy tett, hogy nem is tudtam, egyáltalán észrevett-e már bennünket, vagy sem.

Ebben azonban nem lett volna semmi rendkívüli.

Már gyermekkoromban, mint meséltem, minden nőre kíváncsi voltam. A szerelmet, a női test s az örömek elámító gazdagságának megismerését Lizától kaptam. S ez az új megismerés — hogy is lehetne másképp! — új fényre ragyogott be, még kíváncsibbá tett mindent, ami száj, szem, hang, test, illat, élet. Mióta szabad lett Lizát szeretnem, szerelmes lettem minden nőbe, s nem beszélék csak a múlttól. Az anyámon kezdve, minden nőben, egyikben mélyebben, másokban kevésbé mélyen eltemetve, van valami, ami engem meghat, valami sejtelmes és rejtelmes, valami, ami többet tud, többet

érez, mást, mint a férfi. Abszolút meggyozodesem, hogy ha egy majdan mincuen tarsadalmi, allami bekllyobol ierszabadult emberisegnek még szüksége lesz istenre, az isten újra nőnemű lenne. Ha azt mondom, minden nőbe szerelmes lettem, mert egy asszonyt, s csak is egyet szerettem, ez nekem nem látszik ellentmondásnak, hanem szabálynak. Minden kellem, inger és vágy — éppúgy, mint minden bánat — őt idézi, reá emlékeztet, utána sajogtatja karomat. Ami rajta kívül, odakint ezerféle s ezerféle hívás, ígérlet, csábítás, az ő egy ölelésében elért beteljesülés. Mint nyáj az akolban, úgy talál ezer, poros úton érkező vágyam, mindennap s mind együtt, mind az ezer, az egy asszonyban válaszos otthonra.

De folytatom, s a fiatal leánnyal kell folytatnom. Már tán tíz vagy még több napja, hogy mindennapos és egyáltalán nem futó vendégek voltunk nála. Rajtuk kívül senkit ott nem láttam, se vevőt, se olvasót, és mégse mutatott semmi szándékot, hogy velünk barátkozzék. Nemhogy a hangját nem hallottam, még mosolygni se láttam. Még azt a semmitmondó mosolyt se, melyet mindenütt, de különösen Párizsban rutinos bőkezűséggel, szinte hivatalból szórnak rád a női lények. S ha jöttünk, ha mentünk, köszöntésünket illedelmesen viszonzotta, de olyannyira egy csöppet se mosolygott, hogy az már Berlinben is udvariatlanságszámba ment volna. Annak a Párizsnak kellős közepén, hol a legszürkébb kő is valami nevető csillogást kap a lágyan kék égtől, ez a lány a nyakig begombolt, hosszú fekete klott munkakabátjában úgy húzódott meg az árkádok homályában, mint aki hangtalan remeteségbe akar elveszni. Elrejtőzött, és mindent elrejtett, mintha sokallta volna a teret is, melyet alig középtermetű, inkább kicsi, sovány alakjával elfoglalt. Többnyire valamelyik sarokba húzódott be, de akárhogy is próbált észrevétlenné válni, messziről elárulta a kovácsműhelyben izzó vas féktelen színével világló haja... Könyv fölé hajolva álltam, s akárhányszor, ha csak felpillantottam, azonnal ez a minden gondos lefésüléssel dacoló izzó szőkeség lángolt a szemembe. S mint a haját, úgy nem rejthette el a minden mozdulatából, még a mozdulatlanságából is kisugárzó ifjúságot. Ez az ifjúság, ez volt az, ami úgy megcsapott, mint ahogy az embert egy nagyváros közepén egyszerre meglepi egy eltévedt szellő vagy illat, és tudja: ez a tavaszé.

— Tetszik neked? — kérdezte Liza.

— Igen — mondtam. — Csak azt nem szeretem benne, hogy olyan egyenesen, túlságos egyenesen áll. És azt hiszem, hogy nem is olyan vékony az ajka, mint látszik, csak nagyon szorosan, felette energikusan szorítja össze.

— Epp ellenkezőleg — vélte Liza —, riadtan, mint valaki, aki még a lélegzetét is visszatartja.

Egy nap azonban, mikor a könyvek közt való szokásos kalandozás után menni akartunk, az idegen leány azzal a sietséggel, mely utolsó pillanatban megérett elhatározást árult el, felénk tartott. Úgy állt meg előttünk, majdnem katonás, groteszk merevséggel, mint akinek hivatalból kell valami üzenetet átadnia. Hogy másnap ne fáradjunk ide, mert itt is lakat alá kerülnek majd a könyvek — s még hozzátette, szintén tárgyilagosan és mint-ha mentegetnie kellene magát: — Csak ezt akartam mondani.

Amint kinyitotta száját, nyilvánvalóvá vált, hogy szintén külföldi. Engem oly váratlanul ért az, hogy a hangját hallom — valahogy kezdtem már hozzászokni, hogy mint valami képet nézem, mely hozzátartozik az árkádok könyveinek világához —, tudod milyen lassú a felfogásom —, nem tudtam hamarjában mit szólni. Megtörténhetett volna, hogy ő, csakugyan, mint valami iskolás leány, aki felmondta leckéjét, megfordul és visszamegy a helyére. Liza azonban visszatartotta. A lány gyorsan felelt a kérdésre:

— Nem fizetődik ki a cégnek, hogy ebben az évszakban csak egy alkalmazottat is tartson itt a könyveknél.

Csak kisegítőnek volt alkalmazva, s így most ő is vakációra megy. Valami proletár gyermeknyaralattási akció keretében, nem messze Párizstól. Felügyelni fog a gyerekekre. Három hétre megy. Minden szaváért külön kellett kérni, és egyenesen, hihetetlenül egyenesen állt előttünk, mint valami... igen, mint valami gyertya, égő hajával és könnyen piruló fehér arcával. És minden mondat után olyan volt az ajka, mint egy piros, feszülő fonál. És öt perc alatt legalább háromszor mondta — de én csak zavarom magukat —, és mindig újra menni akart. Megfogtam a kezét:

— De ha most elmegy, akkor legalábbis el kellene búcsúznunk.

Máig se értem, mi történt velem. A szeme — melyről az ókori műveltségben is jártas Liza „ökörseműnek” nevezte el, mondván, hogy csak most érti meg az antik jelző találó szépségét —, a nagy, sárgás fényű szeme

csodálkozva, ijedten meredt rám. Ráeszméltem, hogy úgy beszéltek, mint-ha régi ismerősök volnánk. De nemcsak hogy úgy beszéltem. Már holnap csak sivár pusztaság lesz itt az árkádok alatt, egyik napról a másikra? Láttam egyszer, pályaudvaron, a férfi már a vonatfülke ablakában, és a nő, aki kikísérte, a Perronnon. Beszélgettek, gyakorlati, felesleges technikai dolgokról, s mint ahogy pályaudvaron történni szokott, mind a ketten önkéntelenül arra várva, hogy a meddő ácsorgásnak, s mert úgyse lehet így semmi értelmeset egymásnak mondani, a vonat indulása mielőbb véget vessen. Amikor azonban végre elindult, és mindjárt nagyon nekiindult, rohanni kezdett a vonat, mintha valami váratlan esemény következett volna be, mintha csak most, hogy bekövetkezett, eszmélne rá, hogy mi az, egyedül maradni, ha a másik elutazik: a nő futni kezdett, futni a vonat mentén, a vonat után, sokáig, s csak akkor állt meg lihegve, mikor a vonat egy távoli kanyarulatnál befordult, hogy végleg eltűnjön... Most egyszerre engem támadt meg valami ehhez hasonló ijedelem. Mintha tőlem menne el, mintha gondatlanul tőlem akarna elszakadni valami, amiről most tudtam meg, hogy hozzám nőtt.

— Legalábbis hogy elbúcsúzzunk — ismételttem, és még mindig fogtam hűvös érintésű, megmerevedett kezét.

Liza is meglepődhetett, de nem annyira, mint az idegen leány — mert Liza és köztem már azelőtt is sokszor szóba került ez a közös ismeretlen ismerősünk. Együtt találgattuk, miféle lehet, mert Liza se tudott érdeklődés nélkül nap nap után órákat egy földél alatt tölteni valakivel, különösen, ha az még külön is szemet szúr. De nem ez a magyarázata annak, hogy Liza, kitalálva gondolatomat, meghívta estére.

Munkánk természetéből következően időnként oly sok emberrel kellett érintkezniünk, hogy már évek óta, ahol csak lehetett, kitértünk az újabb ismeretségek elől. Elég társaság voltunk egymásnak, s a párizsi élet egyik varázsa épp az volt, hogy sokat lehetünk zavartalanul együtt.

— De miért hozzánk, a hotelszobánkba hívtad meg, miért nem kávéházba? — kérdeztem, mikor egyedül maradtunk.

Mert ezt is meg kell mondanom: amint egyedül maradtunk, sajnálni kezdtem, hogy ez este nem mehetünk, mint szoktunk, kettesben kószálni.

— Ahol két ember él együtt, az mégis otthon — válaszolta Liza —, s ne csináljon az ember semmit se félig. Hadd jöjjön akkor már csakugyan hozzánk.

Igazán semmi otthonoszerű, semmi személyes jellege se volt ennek a mi hotelszobánknak. A miénk csak két koffer volt benne. Akkor nem tudtam, hogy még egy ilyen hotelszoba is, ahol huzamosan él az a harmadik valami, ami két embernek a viszonya, az már nem pusztá hotelszoba. Most már, tegnap óta tudom. Mikor tegnap megérkeztem, a *patronne* csupa kedvességből ugyanezt a szobát, „régiszoobánkat” adta nekem. Nem találkoztam volna veled, ha kibírtam volna ebben a szobában. Nem bírtam ki. Hihetetlen, milyen tele lehet egy ilyen szoba! Hihetetlen, hogy milyen üres lehet, ami olyan tele volt! Annyi minden hihetetlen... De várj.

Az idegen leány pontos volt, s ahogy megállt az ajtóban — ezúttal láttam először „civilben” —, fehér nyári ruhában, mint valami iskolás leány — ahogy állt karcsún, vékony, vékony, befelé fordult, összeszorított ajakkal, zavartan s még egyenesebben, mint az árkádok alatt, emlékszem, az a lehetetlen gondolatom támadt, hogy derékban ketté lehetne törni, s tán még csak nem is védekezne. Ördög tudja, honnan támadnak ilyen gondolatok. Ilyen egészen örült és közben, közben... találó gondolatok. Honnan támad ilyen gondolat? Vajon te meg tudod magyarázni?

Felelet helyett, minthogy hirtelen a karomba kapaszkodott, s ezúttal azért, hogy megfogózkodjék, azt mondtam:

— Kimerültnek látszol — és bevezettem a pályaudvari étterembe. Pár percig a fehérén terített asztalnál hang nélkül ültünk egy-egy pohár konyak mellett. Áron óráját nézte.

— Helyesebb volna, ha nem utaznál el ebben az állapotban. Halaszd elég nappal...

Áron a fejét rázta.

— Nem érted. Nem értheted. Nem maradhatok.

S hogy biztos legyen, kissé imbolygó lépteivel odament a pincérhez s megkérte, figyelmeztesse majd idejében, ha be kell szállni.

XIII.

— Azon az estén, ott a mi hotelszobánkban — kezdte újra Áron. Fejét két hosszú karja közé szorítva kö-

nyökölt az asztalra, és a szavak lassan váltak le ajkáról, mintha külön-külön kellene letörnie őket... — Azzal kezdődött, s ha jól meggondolom, csakugyan így van, nem egészen, de majdnem azzal is végződik az egész. Majdnem. De mindenesetre azzal kezdődött, és a kezdet mindjárt több mint pusztá kezdet. Már a kis sütemények is elfogytak, melyeket ez estére a sarki *Salon de thé*-ben vásárolt Liza, s a társalkodás még mindig nem akart megindulni. Már-már úgy látszott, hogy ez is azok közül az előre megrendezett összejövetelek közül való lesz, amik, ellentétben a véletlen által rögtönzött találkozásokkal, megcsalják a legjobb szándékokat is. Ökörszemű kisujját se mozdította, ahogy segítsen, sőt mintha csak bizonyítani akarta volna: látjátok, előre megmondtam, hogy nem érdemes engemet meghívni, látjátok, velem semmi okosat se lehet kezdeni, látjátok, s most majd elhiszitek, hogy közönségesen unalmas vagyok. Megjártatok velem. Úgy kell nektek.

Nem tudom azt én elmondani, hogy Liza ez este, fárdhatatlanul a kedveségnek és vidámságnak micsoda tűzijátékát produkálta. Mint valami kölyöklány, aki valami mogorva fősvénytől kegyet, ajándékot akar kicsikarni, fecsegett, bolondozott, hízelgett. Vajon csak azért tette, hogy Ökörszemű összeszorított vékony ajka mögül egy-egy pillanatra megengesztelődötten vilanjon fel az éles fogak meglepő fehérsége? Ma már kérdem, hogy nem volt-e túlságosan vidám ahhoz, hogy csakugyan vidámságról lehessen beszélni. „Ne csináljon az ember semmit se félig” — mondta nekem kurtán, s ahogy ma nekem rémlik, rendretudasító türelmetlenséggel, mikor megkérdeztem, hogy miért invitálta szobánkba a fiatal leányt. A sorsot akarta kihívni? Lizával mindig ez történt. A veszélynék sejtése, ami másokat óvatosságra készítet, őt türelmetlenné teszi. Ha feltámad benne a gyanú, hogy félnie kell valamitől, a gondolat, hogy ő valami elől elbújhatna, fellátja büszkeségét. Ha török, ha szakad — ha már valami kockázatos, akkor feltétlenül kockáztatnia kell. Ha hinne a féelmes ördögben, feltétlenül randevút adna neki.

Egy bizonyos: Liza, tudatosan vagy nem, de sokkal előbb sejtette, hogy mi történt velem, mint én magam észrevettem. Megint csak ismételnem kell: a nők többet, s főleg hamarabb látnak meg valamit, mint mi. Leg-

alábbis ami engem illet, én akkor, bután, csak gyönyörködtem abban, ami a hotelszobánkban folyt, és ha már előbb nem esett volna meg velem, ez este biztosan beleszerettem volna Lizába.

Több mint tizenöt évvel azelőtt, hasonlóan elhagyatott, hasonlóan magányos lényként álltam Bécsben, mint ez a riadt felkiáltójel, ez az idegen leány itt Párizsban, és mint ő, én épp ilyen nagy, ijedt tisztelettel néztem a világos, megfoghatatlanul gazdag, valószínűtlenül sugárzó tüneményre, aki Liza volt. Didergő ifjúságomat, tizenöt év előtti magamat láttam magam előtt, és magam előtt láttam, viszontláttam azt a Lizát, aki berzenkedve küzd a megbénító elhaló tisztelet ellen.

— Üristen, csak ne szoborrá, csak ne szentképpé válni! — csendült tizenöt év távlatából fülembé a hangja. Mióta csak ismerem, sose bírta ki, ha valaki őt piedesztálra helyezte, felnézett rá, „mint-ha valami szélhámos volnék” — s telhetetlenül, valósággal udvarolni tudott érte, hogy meleg szemmel nézzenek rá. Azt hittem, hogy megint csak ez az, amit keres... Sose ilyen összevisszaságot szívben és fejben! Én voltam Ökörszemű, ez este úgy értettem, úgy vele éreztem, oly közel voltam hozzá, mint ahogy az ember csak magához tud közel lenni — és Lizát, Lizát úgy élveztem, úgy rajongtam érte, mintha én állnék Ökörszemű helyén, s az élet nagy hidegében én kapnám Liza melegségét, kapnám az ő szájából, újra az ő kezéből a bátorságot, a reményt, a világot, magamat.

Mit tisztelt oly makacsul rajtunk, akikről mit sem tudhatott, az idegen leány? Azt hiszem: kivételes, szembeszökő boldogságunkat. Valaki, akinek senkije, semmije, és szemtanú, nézője, sejtője, mi minden lehet két ember egymásnak. Láta, mint jár mindennap egy nagyon komoly, már nem is egész fiatal házaspár az ő árkádjai alá — nagyon komoly, de azért fogják egymás kezét, és néha lóbálják, mint iskolásgyerekek — s valami magasabbrendű szellemi közösségnek a jegyében adják egymásnak, sietnek egymáshoz, ha rátalálnak valamire — mire, csak ők tudják —, a könyveket. Én ne értettem volna ezt, aki annyiszor fordultam meg annakidején Bécsben az utcán, ha mellettem egymáshoz simulva, vagy csak békés meghittségben haladt el egy-egy emberpár, és néztem utánuk, míg csak el nem tűntek a világnak abban a kiszá-

míthatatlan idegenségében, melyből egy percre vagy kettőre a szemem elé bukkantak?

Ha meg-megvillantak éles, fehér fogai, mintha arca, nyaka, minden tagja, az egész szelíd, karcsú jelenség telteobé válna. Lestem ezeket a pillanatokot, de nem tudtam előidézni őket. Belőlem sajnos hiányzik a játék tehetsége. Amennyire élvezem a nevetést, a könnyű jókedvet, annyira képtelen vagyok rá, hogy én idézzem elő. Nem tudok táncolni, még sohase táncoltam, de szájatva, órákat tudtam volna elveszteni azzal, hogy bámuljam 14. *Juliet*-n a Párizs utcáin forgó párokat, ahogy muzsikaszóra rakják lábukat, ahogy két ember, akik azelőtt egymást nem is látták, két test egyszerre könnyűvé válik, és egy ütemre lélegzik egymáshoz simulva, ahogy minden, ami nehéz, illanóvá válik, nincs bennszülött és idegen, nincs jobb és nincs rosszabb, nincs okosabb és nincs butább, csak táncosok vannak. Ő, mennyit tudnék beszélni arról, hogy milyen gyönyörű az utca tánc, mennyit arról, hogy miért imádnádó a tánc — én, aki sohase táncoltam. Aki azonban maga is táncol, mint példának okáért Liza — először láttam táncolni, kézről kézre járt 14. *Juliet*-n a Boulevard Brune-ön, mint a láng, mindenütt láng, ő ha táncol, egész testében tánc. De ő hamar megunja nézni a táncolókat. Követed a gondolataim menetét? Várj csak. Mit is akartam mondani? Fáradt vagyok, milyen fáradt! S hát még te... Csak még egy kicsit, nem tart már soká. Igen, a vidámságról beszéltem... a könnyű vidámságról, melyet úgy szeretek, s mely mindig szomorúvá tesz.

.. Tehát... Már nem tudom, milyen összefüggésben, én is beszélni kezdtem. Talán oka volt az is, hogy Lizának eszébe jutott, hogy ott van a szekrényben az az erős likőr, amit még Spanyolországban adtak neki az útra. Nekem mindjárt fejembe száll az alkohol. Mint ez a konyak is... De még valami volt. Vajon Liza ez este már csakugyan annyira sejtett-e mindent, hogy tizenöt év boldogsága felett ült halotti tort?

Sűrűn kocintgatott a kis Ökörszeművel, és minden pohárka után, amit felhajtott, fényesebb és nevetőbb lett a szeme. Kipirult arcával úgy festett, hogy ha valaki idegen belépett volna, gondolkodóba ejtheti a kérdés, melyik a fiatalabb a két lány közül. Olyan volt, mint valami varázslat. Mintha visszamentünk volna messzire, mintha vizs-

szakertültünk volna abba a bécsi rendőrségi előszobába, ahol egy sereg sötét öreg holló, fekete kaftánok között először világitott a szemembe az a valóság-nútlenülül sugárzó valóság, aki ő.

Liza az ágyon ült, Ökörsemű az asztalnál, s most már ő is, mintegy az ifjúság felszabadító melegétől megduzzadt ajakkal, amely megfeledezett róla, hogy az éles, fehér fogakat, mint valami illetlenséget, ijedten elrejtse. Milyen szép tud lenni egy ilyen egyetlen légykópéses villanykörtétől megvilágitott, kis hotelszoba! Ezt csak az tudja, aki, mint én ma, újra látta, újra megállt benne és fülével hallotta, újával tapintotta pusztaságát! Iszol még egy konyakot? Igen, én is, hogyne, feltétlenül... köszönöm. Szóval akkor, az este, amint kinyitottam a számat, külsős izgalomba jöttem. Hálás voltam a kis Ökörseműnek, hálás Lizának és... érdekes, néha az ember épp a hálának ilyen pillanataiban úgy megtelik, tútelődik gyöngédséggel, hogy az már fáj, mindene fáj, még a keze is, melyet túlságosan durvának érez ahhoz, hogy kinyújtsa, és simogatni merjen vele. Egy chassid legendát beszéltem el, mert boldog pillanatokban éppúgy, mint mindig, mikor nagyon szerencsétlennek éreztem magamat, fel-felfáj bennem az anyám emléke. S ez este egyszerre voltam mind a kettő, megint egyszer egyszerre nagyon boldog és nagyon boldogtalan. Mert ahogy szemem az ágy és az asztal között járt, egyszerre meglepett a felismerés, hogy e könnyű vidámságban mindhárman külön, egymásnak mégiscsak ismeretlenül, mindenki magában van. Lelkem mélyén tán mégse voltam egészen buta. Lelkem mélyén tán mégis megborzongatott Liza látszólag elfogulatlan, rábeszélő jókedve.

— Mi a pokol, s milyen? — kérdezte Bal-Sem, s a tanítványok, akik körülültek, találgatni kezdik, s felsorolják a tüzet, a tüzes vasat, a forró szurkot. Bal-Sem elégedetlenül csak a fejét rázza. S mindig haragosabban. A tanítványok tovább találgatják, mindig újabb és rémesebb rémségeket festenek, míg a mester szavukba nem vág: — Ti nem a túlvilágról, ti erről a földi életéről beszéltek. Ti Istennek olyanféle tetteket tulajdonítottok, mint amit a földön csak azoktól a hóhéroktól lát az ember, akik még emberi mértékkel mérve is borzalmakat váltanak ki. Sértettétek, káromoltátok, gyaláztátok az ártatlanságában tökéletes Istent.

Szólt, s magába mélyedve elhallgatott, s tekintetre se méltatta tanítványait. Ezeket azonban szívükben most heves vágy fogta el, hogy megvilágosítsa elméjüket a fénylő arcú igazság. Előbb az egyik, majd még egy és még egy, s végül mind egyszerre, fáradhatatlanul ostromolták a Mestert a kérdéssel: mi a pokol, s milyen? Ez a buzgóságuk megenyhítette a fájdalmat, melyet istenkáromlásuk váltott ki a Mesterből. — Mi a pokol, s milyen? — szólalt meg újból a sok és mély titkok tudója, s már nem várva rá, hogy választ kapjon, oktatótan tanítványait, így folytatta: — A nap minden órájában milliók és milliók halnak, s millió és millió lélek állandóan és szakadatlanul indul, megy, egyre mennek a túlvilágra. Onnan ez a sose szűnő sűrű sereg egyetlen széles, mozdulatlan hídnak látszik, melynek egyik hídfője a másvilágon, a másik vége pedig a sóhajok ködébe vesző mélységben, lent a földön van. Mindenkinél életében megszámlálhatatlanul sok emberrel akad dolga, az élet folyamán mindenki megszámlálhatatlan sok embernek tanítja meg a nevét, ismeri meg szokásait. Mindenki szeme megszámlálhatatlan sok ember arcának emlékéét őrzi. A földön, ha szenvedtünk is, emberek között éltünk, mindig tudtuk, hogyha nem a szobánkban, hát a szobánk falán túl, az utcán, más szobákban, távoli városokban, tengeren vagy mezőkön mindenütt vannak emberek, közéjük, hozzájuk tartozunk. Elhagyva a földi életet, hiába indul veled együtt millió és millió lélek útra, mind-egyik egyedül van, amint egyedül vagy te magad. Hosszú, nagyon hosszú utat kell megtenni, és a lelkek sietnek abban a reményben, hogyha már útközben nem, de a túlvilágra érkezve majd csak akadnak ismerősre. Csakhogy mint testét, mint ruháját, mint lakását, a lélek nevét is leveti. Otthagyjaa a földön. Miről ismered meg hát az ismerősödet, magányos lélek? Hogy ismeresz rá azokra, akiket te kísértél a temetőbe? Se arcuk, se szokásaik, se nevük a lelkeknek. Új ismeretségeket kötni? Áthághatatlan törvény, hogy a túlvilágon senki egy jöttával se lehet gazdagabb, mint volt a földi életben. Ha a földi életben a megszámlálhatatlan sok utadba akadt ember között egyetlenegy se volt, akit nemcsak élveztél, nemcsak szerettél, hanem ismertél is, akkor hiába volt hét fiad, hetvenhét barátod, apád, anyád, lányod, feleséged. Akinek életedben nem adtad magad egészen oda, de úgy, hogy titoknak csöpp titkok

se maradt, akit életedben nem kaptál meg egészen, de úgy, hogy semmi se maradt benne titok, arra nem fog a túlvilágon ráismerni a lelked. Eltakarja az, ami titok maradt az életben. Eltakarja, ha csak gombostűfej-nagyságú titok is, ott áthatolhatatlan óriás felhő. Felhő mellett felhő, elmentek egymás mellett. Az egész örökkévalóságban mindig egyedül maradsz, mint voltál egyedül a halál pillanatában, lelkek miriádjai közt ismeretlenül és ismerős nélkül, magadban. S ez és ilyen a pokol, oktatta tanítványait az igaz utat keresőknek fölülmulthatatlan tanítója.

XIV.

Liza valóban mindent tudott rólam, tán inkább, mint én magam. Meglepetésként érte, hogy van egy történetem, melyet eddig nem ismert. — Látod, nemcsak benned vannak számomra mindörökre zárt kapuk, az én életemnek is vannak tájai, ahová a te szemed el nem ér — ez volt az én legendámnak a külön, csak kettőnk számára kihallatszó mellékjelentése, mert mi mások jelenlétében, személytelen, tárgyilagossá szavak leple alatt nem egyszer s önkéntelenül folytattuk a magunk külön, legintimebb dialógusát. Ezúttal is az én szavaim csendes menetéből csak Liza hallhatta ki szerelmem visszavisszatérő bánatának lázas motívumát: ugyanazt, ami legutoljára, szinte geológiai rétegek alól, egy éjszaka, mint mondtam, épp Párizsban tört fel belőlem, tört rám. Míg beszéltem, fájdalommas kárörömmel annyira élveztem, hogy ül Liza felvont szemöldökkel, hogy szinte megfedekeztem minden másról. Csak őt néztem.

Meg kell, hogy valljam: a „chassid legendát” én költöttem. Mentségemre legyen mondva: életem egyetlen költeménye, s az se igaz, nem is igaz, hogy költöttem. Kelt, lett, egyszerre itt volt, rám támadt. Akkor régen, mikor a pogrom rémével mögöttem, tapostam az országutakat, és kínozni kezdett, mintha árulást követtem volna el, hogy „csak úgy” magára hagytam anyám hulláját. Gondoltam, tudtam, hogy csak egy hullát hagytam ott, és nem az anyám maradt vissza — de mégis „csak úgy”. Mintha mégis tennem kellett volna valamit, s nemcsak úgy ott hagyni — s épp ez az, nem tudtam, mit tehettem volna. Ebben az abszolút ésszerűtlen lelkiállapotban, azon a már említett tavaszi világon, fényes napon, mintha

csak éjszaka volna, rám rontott félelmes óriás árnyékként a gondolat: vajon ha én is meghalnék, megismerne-e anyám, lelkeink egymásra ismernek-e?

Gyerekes gondolat, természetesen. Másnak szögyellnék is róla beszélni. Téged azonban kérek, vedd számításba, hogy csakugyan még gyermek voltam, s azonkívül akkor még majdnem olyan komolyan vettem Istent, mint felnőtt koromban az osztályharcot. S épp a pogrom előtti utolsó időkben anyai gondolatomat hallgattam el, anyai elképzelésemet rejtettem anyám elől — ő előle, az ember elől, aki egyedül tette nekem lakhatóvá a földet! S most az örökkévalóság hidegében ő egyedül és én egyedül, és nem tudnánk megtalálni egymást, és soha többé!

Bal-Sem szájába adtam a történetet, mert minden mese, amit az anyámtól hallottam, az ő nevével kezdődött, s anyám szájából ez a név mindig valami lágy dallamossággal úgy hangzott, mintha azt, akit megnevez, egyben a hangjával meg is simogatná.

— De... de ami nekem legjobban tetszett a történetben, a legszebbet belőle kifejejtette!

Ez az idegen lány hangja volt, kiről, mint mondtam, szinte meg is feledkeztem, s akiről elképzelni se tudtam volna, hogy ilyen közvetlenül s ekkora hévvel törhet fel belőle a kiáltás. Ő is mintha megijedt volna, fehér arca a haja színében kezdett égni, s nyomban lehalkította hangját, de a felfedezés ellenállhatatlan örömeivel s hirtelen megduzzadt, megnyílt ajka körül egy mosollyal, mesélő, emlékező lassúsággal folytatta:

— Most már én is emlékszem, pontosan emlékszem, s épp azt felejtette ki, ami akkor nekem legjobban tetszett benne. Nem emlékszik rá? Csakugyan nem?... És a túlvilágon, ahonnan a szakadatlanul útban lévő lelkek úgy rémlenek, mint egyetlen kompakt híd, időnként nagy a riadalom. Időnként csak valami örületet kavarodás látszik, mintha beszakadt volna a híd, és minden zuhan, zuhan... De nem kell félni, nem történt semmi baj, sőt. Csak az történt, hogy a millió és millió túlvilág felé menetelő lélek közt akadt kettő, aki a földi életben nemcsak élvezte, nemcsak szerette, hanem meg is ismerte egymást, és az egymásra ismerés örömeiben nem tud továbbmenni. Az öröm, mely egymáshoz kergeti őket, a többiek számára afféle közlekedési akadállyá válik, de ők

nem törődnek semmivel, ők, egyedül ők nem félnek attól, hogy így, külön a többitől, eltévedhetnek a csillagok közt — mint gyerekek kezében ostor a csigát, úgy hajtja őket az öröm táncra...

Gondold csak el, kérlek: valaki idegen szájából, Párizs közepén, az én gyermekkori, galíciai mezőkön rám támadt vízióm látogat hozzám, mert ekkor már erre is emlékeztem. Amit ő elmondott, az az én vágyálmom szava volt, az álomra és saját szavaimra ismertem rá. Komikus figura lehettem, elképedésemben ellenállhatatlanul komikus, mert Ökörsemű kicsit selypes szava minden bátortalansága ellenére vidám, diadalmas nevetésbe csapott át, s egyre ismételte a kérdést:

— Hogy felejthette ki ezt a részletet a közlekedési akadállyal és a táncsal, épp azt, ami nekem akkor annyira tetszett?

Kívülről nézve, mondom, komikusan festhettem, de nem emlékszem, hogy valaha is éreztem volna azt a borzadást, amit ebben a pillanatban éreztem. Már nem a rejtély miatt, melynek, tudtam, meg fogom kapni a megoldását, hanem a felfedezésén, hogy oda jutottam, úgy eltévedtem Liza zárt kapui előtt való magányos bolyongásaimban, hogy már csak nem is emlékeztem a reményre. Mert, ugye, azt érted, hogy már nem az anyámról, hanem Lizáról és rólam szólt nekem az én legendám, mert ki más volt már nekem az egyetlen, aki lakhatóvá tette nekem a földet... És meredtem értetlenül az idegen lányra, aki tudatlan, gyanútlan kézzel sebhez ért, és a reményt reklamálta...

Párizs! Párizs csakugyan a váratlan találkozások színhelye — vagy talán nem is Párizs, hanem maga ez az egész, mégis már túlságosan nagyon hányatott élet? Egyébként ez esetben is a rejtély csak megoldásáig maradt titokzatos. Ökörsemű, mint elmondta, valahányszor felbukkantam Lizával az Odéon árkádjai alatt, törte a fejét, honnan ismer. Mikor azonban meghívtuk, és meghallotta nevemet — természetesen az álnevet, melyen a hotelben szerepeltem —, biztosra vette, hogy valaki mással tévesztett össze. Egész addig, míg bele nem kezdtem történetem elbeszélésébe, melyet ő először régen, persze ugyancsak tölem, Hamburgban hallott.

Ekkor már én is emlékeztem, nem Ökörseműre, aki akkor alig lehetett sokkal több hatvésnél, s akit észre

se vettem. Csakugyan Hamburgban történt, a hamburgi munkásság felkelésének leverése, a német munkások forradalmi akaratának ez utolsó, de annál hatalmasabb lobbanása után. A városban még a puskapor szaga és füstölgő, de már elhagyott barrikádok. Nekem menekülnöm kellett a házból, ahol rejtgettek, s nyomomban, mert rám ismertek, egész falka supo. Nem használt, hogy az utca népes volt, mert mint levert forradalmak után mindig, csak a megvadult győztes ellenségtől volt népes. Úgy tettem, mintha a supókkal és a vadászokká vált sétálókkal együtt én is azért rohannék, hogy utólrerjem az üldözöttet. Csak hogy rossz a lábam, s a tüdőmből is hamar kifogy a szusz. Nem maradt más választásom, mint bevárni a supókat, vagy pedig megpróbálni a legvalószínűtlenebbet, mert legtöbbször ilyen szituációkban csak a legvalószínűtlenebb vállalkozás az, ami segít. Afféle kis külvárosi fűszeresboltra esett a pillantásom, melynek ajtajában családijával a boltos, aki az utca lármájára bujt elő. Oda surrantam hozzájuk, melléjük — és aztán mögéjük, majd be a boltba. Ők ott maradtak mint egy függöny az ajtóban, míg a falka el nem vágatott.

A propos, nem tudnál nekem valami jó filozófiai művet ajánlani, mely alaposan megvilágítaná a szükségszerűségnek és a véletlennek a viszonyát? Nagy összefüggésekben, a társadalomban éppúgy, mint a természetben, minden a szükségszerűségek törvényének van alávetve. Ez világos, ezt értem. Mert ugyebár ha lehetne véletlen, akkor történhetne csoda is — vagyis megint odajutnánk, hogy a természetet reakciós módon metafizikai, természetfölötti erők működéséből akarnánk megmagyarázni. És mégis van véletlen, az egyéni életben sorsdöntően szerepel, s történelmi összefüggésekben is létezik, ha nem is úgy, ahogy Kleopátra orrával kapcsolatban Pascal állítja, de korlátozott hatóerővel létezik a szerencse kategóriája. Szeretném megérteni a dialektikai összefüggést a véletlennek és a törvényszerűségnek a szerepe között. Erdeklődj, kérlek, s ne feledkezz meg rólam, ha hallasz egy erre vonatkozó jó bölcsészeti műről.

A falka tehát elvágatott, és én egy meglehetősen nagy, túlszűfolt helyiségben találtam magam. Mint a csak részben bevetett nagy és kis ágyak, bölcső, szekrény és a székeken elszórt ruhadarabok mutatták, lakoszobának használták, de raktárnak is. Fal mel-

lé támasztott zsákok, kisebb-nagyobb ládák és nagy kerek asztal szélén a sárgaréz-serpenyős mérleg arra vallott, hogy a lakás és az egész élet csak mint az üvegajtóval elválasztott kis boltnak a függvénye jön számba. S mint a harangszó gondoskodik róla, hogy a hívők tartósan meg ne feledkezessenek istenükről, a szobában ott csüngött és csörögve szólalt meg a rozsdás kolomp, ahányszor nyílt és ahányszor csukódott a bolt ajtaja.

Ismered azokat a szegényes lakóhelyiségeket, amik nemcsak hogy nincsenek jól takarítva, de mintha a benne lakók megakadtak volna félúton a felkelés és felöltözködés között, s állandóan az üzemben lévő házi élet nyomaival tárulnak a belépő elé? Olyan pillanatban, mint volt az, melyben én ebbe a környezetbe pottyantam, hidd el, épp ez az esztétikailag kellemetlen benyomás a tele fészeknek jóleső, animális melegeként érintheti az embert. Es ez a fészek tele volt, telibb már nem is lehetett volna. Míg fejem fölött a kolomp rángatottan csörgött, hol elhalóan, hol újra elkeperedett élesen, előttem karéjban egyre gyűlt a család. Egy nagyon idős asszony, egy fiatal, felnőtt lány, majd még egy lány, megint gyereklány, kicsi, kisebb, egész kicsi, csupa nőnemű lény. Az egyetlen férfi a házban a családfő, aki valahányszor nyílt és csukódott az ajtó, a mindig párosan megszólaló csengő kallimpálására a bolt és a lakoszoba között röpködött ki-be... Röpködött, mert a kis ember, noha már közel járhatott a hatvanhoz s elől-hátul több mint kerek volt, rugalmasan mozgott, mint a labda — és ha két kettős csöngetés között megállt a nagy és kis és egész kis szoknyák karéjában, szemben velem a tüskés, rosszul borotvált, húsos arcából barátságosan néztek rám a figyelmes, fáradt szemek, rövid karja, a kövér, kis kezével jobbról is, balról is egy-egy szoknya viselőjének a vállán pihent meg — de sose úgy, hogy a feszültség, mellyel az üvegajtón túli boltra figyelt, egészen eltűnt volna arckifejezéséből. Enni és inni kaptam, és senki se kérdezett semmit. Né-mán álltak körül, mintha valami szertartás tanúi volnának. Az egyetlen zaj a megrögzött nagy csendőn kívül egy-egy lökészerűen fel-felhallatszó mély sóhaj, mely a labdaszerű boltos erősen foghíjas szájából fűtt felém.

Tán nem felejtetted el azt az asszonyt a két lányával, aki a pogrom áldozatai közé sorolta egy sose élt

egyetlen fiát is? Idősebb lánya a szatócs felesége volt, s azt állította, hogy már az utcán rám ismert, és titokban mindjárt jelt is adott nekem. Én nem emlékszem rá. Azt se vettem észre, hogy valamiféle jelt adott volna, de ki tudja, kétségbeesett pillanatokban talán csakugyan támad az emberben valami divinatórikus érzékenység, és anélkül, hogy tudtam volna, tán csakugyan mégse vaktában kerestem épp náluk menedéket... Este aztán, hogy bezárták a boltot és a boldogtalan kolomp végre szintén megtalálta lelke nyugalmát, annyian ültek a nagy kerek asztal körül, hogy senki se rakhatta volna fel a könyökét anélkül, hogy a szomszédját el ne tolja a tányérja mellől. Az én ismerősöm, most már maga is fiatal anya, nyújtotta egymás után a tányérokat, és az asztmatikus — vagy pedig csak lelki okokból egyre lökészerű rövideket sóhajto — boltos, kezében a merőkanállal, osztogatott az asztal közepén álló, hatalmas fazékból — s tette ezt ugyanazzal a röpdőső fürgességgel, amellyel nappal a szoba és a bolt között közlekedett.

Mindez bizonyára unalmas így, ahogy én beszélem el; önkéntelenül kelletnél hosszabban tartóztattalak fel ezzel az interieurrel, mert szeretettel gondolok vissza rá. Soha még jobban nem sajnáltam, hogy nincs túlvilág, s túlvilágon mennyország, mint mikor erre a kis szatócsra gondolok vissza. A kis szatócs pár évvel ezelőtt özvegyen és nemcsak a saját, hanem mindenféle oldalági rokonok gyerekeivel maradt vissza. Az én egykori ismerősöm, aki sokkal szegényebb volt, szerencséjének tartotta, hogy beállhatide feleségnek és anyának. S ő se egyedül jött a házba, hozta magával a hűgát is — és ha nem is mondta volna nekem. Láttam, jó neki itt, hol fárasztón, de kitöltött étellel igen elégedetten élt ebben a furcsa, egy öreg szatócs vállain nyugvó árvaházban. Mikor már az apró lakókat férje segítségével elhelyezte az ágyban és más rögtönzött fekhelyeken, s mi egyedül maradtunk ébren — maga a férj is mint egy angyal s mint a gyerekek, hamar elaludt, bár a széken ülve — az asszony halkan beszélgetve emlékezetembe idézte, hogy a pogrom elől menekülve egy hajnalon milyen különös történetet meséltem neki a lelkekről, amelyek nem ismernek egymásra. Észre se vettem, ült a szobában, még ébren, a nagy asztalnál, előtte irkával egy

kislány is, aki valami iskolai dolgozattal akart még elkészülni, s míg beszélgettünk, tollszárát rágva, hallgatta a történetet. Úgy vettem észre jelenlétét, hogy egyszerre csak, mint aki nekem mesét ígérték és most csalódottan a szép befejezést kéri számon, kérdően csendült fel gyermeki hangja:

— És hogyan lesz azokkal, akik ráismernek egymásra?

Nem különös? Az egykori tintásujjú, kurtaszoknyás iskolásleány majd húsz év után felmerül, és ugyanazt a motívumot reklamálva áll elélem. Ő, aztán már emlékeztem én is arra a penészszínű, csenevész gyerekre, kinek akkor gyorsan muszáj volt a szomorú történethez hozzátoldani a derűsebb véget a táncról, melyet az ellenállhatatlan öröm vált ki. Csak azon csodálkoztam, hogy ő ennyi ideig híven őrizte emlékezetében. De jobban meggondolva, nincs ebbe semmi csodálatos. Nem hétköznapi esemény, nem könnyen felejtethető az üldözött, aki csendes kispolgári családi körbe ront be az utcáról. És ha ez az idegen még hozzá hajdan együtt menekült a pogrom elől valakivel, aki ebben a kis körben, ahol az élet oly szegény nagy eseményekben, bizonyára mindig újra mesélt azokról a napokról a borzadva hallgató gyerekeknek.

Mirjamnak — mert így hívták a kis Ökörszeműt — most már magáról is beszélnie kellett. Párizsban, ahová a tanulás szándékával jött, hamarosan kenyérkereset után kellett néznie, mert alighogy kikerült ide, az az egész fantasztikus hamburgi árvaház a különös kis zsidó szatóccsal együtt a könyörtelen nagy háló zsákmányává vált. Szépen, egy rakáson nagy és kis zsidók, mintha csak Hitlernek gyűjtötte volna őket egybe a fáradhatatlan boltos. Ritkán akadhatott a barna halász egy helyen kiadósabb fogásra, legálábbis, ami a létszámot illeti. Előbb vagonba gyömöszölték őket, s úgy küldték a vagon, persze lelakatolva, a lengyel határra. A jó lengyelek azonban szintén értették, s folytatták a tréfát. Köszönik a kiadós ajándékot, küldik vissza a németeknek, csak tartásuk meg maguknak. S akkor a német föld, mint annyi más ezret és tízezret, koncentrációs tábor kapuján keresztül befogadta a tarka nyáját végleg és örökre. És így maradt az egykori hamburgi túlzásfolt akol melege után egyszerre magában, kitzasztva a nagyvilág hidegében a kis Ökörszemű...

Liza, ha jól emlékszem, ekkor már

nem vett részt a társalgásban. Társalgás? Csak egyszavas válaszokat, s azt is csak nehezen tudtam Mirjamtól kicsikarni. Mióta tudta, hogy én vagyok az a bizonyos, újságokban sokat emlegetett Aron, még inkább úgy viselkedett, mint aki méltatlan betolakodónak tekinti magát. De különben is alig tudott többet a hamburgi akol sok lakójának sorsáról, mint amit pár szóban már meg is mondtam. De ezt a keveset is visszatartott hangsúllyal, szinte merev ajakkal ejtette ki, mintha szégyellné, hogy ő él és beszél azokról, akik már ott mindig elhallgattak. En meg makacsul, egyre s annál inkább, hallani akartam. Már mindegy lett volna, mindegy volt, mit mond s miről — csak halljam a hangját, és lássam még egyszer, ahogy föleged, megéled, megtelik összeszorított ajka.

Liza, ha jól emlékszem, már nem ült, hanem hevert az ágyán, és hallgatott. Azért mondom, hogyha jól emlékszem, mert csak Mirjamot néztem, csak az ő hangját lestem. Ejjél után is még marasztaltam, de hiába. S akkor Liza indítványozta:

— Kísérjük haza.

— Maguk nem is tudják, milyen nagyszerű emberek! — tört ki a hála Ökörszeműből, s úgy sietett előre, mintha el akarna előlünk szaladni. S most hallgass ide! Az utcán, hogy kiértünk a Montparnasse-ra, a Dôme előtt, Liza megállt, és azt mondja, hogy ő fáradt, ő leül itt, s menitünk mi egyedül. Ismered azt az arckifejezését, ha kicsit felhúzódik a szemöldöke, és hideg értetlenséggel utasít el minden ellentmondást? Ulni a Dôme teraszán, ahol ismerősöket is fedezett fel, s ott bevárni engem — mi van ezen az elhatározáson meglepő vagy vitatható? Ökörszemű azt mondta, én se fáradjak, hisz még a metró is jár. Liza erre még türelmetlenebb és sürgetőbb lett velem szemben, mintha én volnék a szeszélyes. Zavartan bámultam, hogy leolvassam rejtett gondolatát, de csak ingerült, felvont szemöldökét láthattam, s mikor az első pár lépés után még tétovázva visszazéstem, már háttal felém, ott ült az asztalnál. Feje hirtelen megfordult, s mintha még mosolygott is volna.

Észrevetted?

Ha valakivel, bárki is legyen az, eddig mindig csak társaságban voltál együtt, s egyszerre először maradsz egyedül vele, feszélyeztetten, s kicsit úgy sandítottok egymásra, mintha először kerültetek volna össze. Az em-

ber nem tudja mindjárt megtalálni a hangot. S nekem most még hozzá csak az motoszkált a fejemben, hogy vajon jól láttam-e az ívlámpák fényében, Liza csakugyan mosolygott-e, s ha igen, miért? Szótlanul mentünk egymás mellett. Mirjam valószínűleg gyanútlanul és még mindig megilletődve — (mert ne felejtse el, mióta hamburgi fészket elhagyta, először kapott ebben a rengeteg Párizsban kis emberi meleget) —, én azonban, vele ellentétben, azzal a homályos érzéssel, hogy valami baj történt. Mintha csak ki-dobtak volna a fészkekből, elküldtek. Mirjam, erre jól emlékszem, tán csupa előzékenységből, vagy tán mégis valami benső izgalom következtében a fényes barna aszfalton sietve szaporította apró lépteit, én pedig, mintha elmennék valahonnan, mintha valami húzna vissza...

— Köszönöm — szólalt meg és állt meg egy, a miénknél, a *Hotel des Étrangers*-nál is láthatóan szerényebb hotel előtt. És én egyszerre minden mást elfelejtettem, minden mást. Lát-tam a felém nyújtott kezét, és csak azt tudtam, hogy már csengetett is, és hogy még ebben a pillanatban megnyílhat a kapu, ő eltűnik, és holnap már utazik. A lámpa fénye mintha külön a riadtan zárt vékony ajkát vilá-gítaná meg, s mintha már közeledné-nek is kaput nyitni. És akkor, mint aki fuldoklik és meg kell kapaszkodnia — ó, hasonlatok! —, az is igaz vol-na, ha azt mondanám, hogy mint aki hirtelen elhatározással a mélybe veti magát — a felém nyújtott kezénél fogva az egész egyenes, fájdalmasan ide-

gen testet magamhoz és a vékony aj-kát a számhoz rántottam. És éreztem, mint hajlik ellenállás nélkül — ketté-törhetném és nem is szisszenne, jutott az eszembe —, és éreztem, mint nyílik meg, mint duzzad teltté ajkam alatt az ajka — és mindennél inkább, leg-inkább emlékszem a nagy, a csodál-kozástól hihetetlen nagyra nyílt sze-mére. A portás már a kapuban állt.

Igy történt. Igyunk még egy konyakot? Ugye jó ötlet? A csók — ne-vetséges, szóra se érdemes? De nekem — s tán ez is neveltséges — első csó-kom, mely nem a Liza ajkát, nem Li-zát kereste. A csók... ördögbe is a csókkal! Én többé nem voltam én, többé nem voltam ugyanaz, aki ott a *Dôme*-nál hátrafordultam. Mentem vissza, s vittem magammal még vala-kit és egy vágyat, mely csak az e-nyém. És egy örömet, mely megoszt-hatatlan. És egy fájdalmat a megoszt-hatatlan öröm miatt — és ez a fájd-alom is kárhozat, mert nem kettőn-ké, mert magányosság. Mindez sokkal egyszerűbb, mi? Majd meglátod, hogy nem. Te se így képzelted a beszélge-tést a „zinc” mellett, mi? De vigasz-talódj, máris majdnem a végén va-gyunk, majdnem egészen a végén. Nektek, pardon, neked tán nem is olyan rendkívüli egy egész éjszakát így hiábavalóan elvesztetgetni? Ámbár egy ilyen elvesztett éjszaka az egész következő munkanapot is tönkreteszi. Mindenesetre ígérem, sietni fogok, hogy mielőbb a végére érjek — miattad, de meg a vonat miatt is, mely nem vár.

(Befejezése következő számunkban)

